četvrtak, 24. listopada 2019.

P9_TA(2019)0043

Egipat

Rezolucija Europskog parlamenta od 24. listopada 2019. o Egiptu (2019/2880(RSP))

(2021/C 202/11)

Europski parlament,

— uzimajući u obzir svoje prethodne rezolucije o Egiptu, posebno one od 17. srpnja 2014. o slobodi izražavanja i okupljanja u Egiptu ([1]), od 15. siječnja 2015. o situaciji u Egiptu ([2]), od 10. ožujka 2016. o Egiptu, posebno slučaju Giulija Regenija ([3]), od 8. veljače 2018. o pogubljenjima u Egiptu ([4]) i od 13. prosinca 2018. o Egiptu, posebno o položaju boraca za ljudska prava ([5]),

— uzimajući u obzir zaključke Vijeća EU-a za vanjske poslove o Egiptu iz kolovoza 2013. i veljače 2014.,

— uzimajući u obzir Sporazum o pridruživanju između EU-a i Egipta iz 2001. koji je stupio na snagu 2004. i koji je konsolidiran Akcijskim planom iz 2007. godine, uzimajući u obzir prioritete partnerstva između EU-a i Egipta u razdoblju 2017. – 2020. službeno donesene 25. srpnja 2017., zajedničku izjavu objavljenu 2017. nakon sastanka Vijeća za pridruživanje EU-a i Egipta i zajedničku izjavu sa 6. sastanka pododbora EU-a i Egipta o političkim pitanjima, ljudskim pravima i demokraciji u lipnju 2019.,

— uzimajući u obzir izjavu EU-a u okviru točke 4. na sastanku Vijeća Ujedinjenih naroda za ljudska prava održanom 19. rujna 2019. u kojoj je spomenut Egipat,

— uzimajući u obzir novi Strateški okvir i Akcijski plan EU-a za ljudska prava kojemu je cilj da zaštita i praćenje stanja ljudskih prava budu u središtu svih politika EU-a,

— uzimajući u obzir smjernice EU-a o smrtnoj kazni, mučenju, slobodi izražavanja i o borcima za ljudska prava,

— uzimajući u obzir Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima, Međunarodni pakt o gospodarskim, socijalnim i kulturnim pravima, Konvenciju protiv mučenja i drugih okrutnih, neljudskih ili ponižavajućih postupaka ili kažnjavanja i Konvenciju o pravima djeteta, koje je Egipat ratificirao,

— uzimajući u obzir izjavu visoke povjerenice UN-a za ljudska prava Michelle Bachelet od 27. rujna 2019. o prosvjedima u Egiptu,

— uzimajući u obzir Ustav Egipta, posebno članke 52. o zabrani svih vrsta i oblika mučenja, 73. o slobodi okupljanja i 93. o obvezujućem karakteru međunarodnog prava o ljudskim pravima,

— uzimajući u obzir Afričku povelju o ljudskim pravima i pravima naroda iz 1981., koju je Egipat ratificirao 20. ožujka 1984.,

— uzimajući u obzir Arapsku povelju o ljudskim pravima čija je potpisnica Egipat,

— uzimajući u obzir Rezoluciju Vijeća sigurnosti UN-a 2473 (2019) donesenu u lipnju 2019., kojom su obnovljene mjere za provedbu embarga na oružje protiv Libije,

— uzimajući u obzir članak 144. stavak 5. i članak 132. stavak 4. Poslovnika,

---

([1]) SL C 224, 21.6.2016., str. 5.
([2]) SL C 300, 18.8.2016., str. 34.
([3]) SL C 50, 9.2.2018., str. 42.
([4]) SL C 463, 21.12.2018., str. 35.
([5]) Usvojeni tekstovi, P8_TA(2018)0526.

A. budući da su u proteklih nekoliko tjedana egipatska tijela vlasti navodno proizvoljno uhitila više od 4 300 osoba (od kojih se gotovo 3 000 i dalje nalaze u istražnom zatvoru), uključujući barem 114 žena i, prema navodima organizacija Amnesty International i Belady Association, najmanje 111 maloljetnika, kao odgovor na mirne prosvjede koji su započeli 20. rujna 2019.; budući da su policijske i sigurnosne službe navodno koristile prekomjernu silu kako bi raspršile prosvjednike;

B. budući da su prosvjedi protiv vlade bili usmjereni protiv mjera štednje, sveprisutne korupcije vlade i sustavne represije te su zahtijevali ostavku egipatskog predsjednika Abdela Fattaha al-Sisija;

C. budući da nedavna djelovanja egipatskih tijela vlasti ugrožavaju temeljne slobode izražavanja, udruživanja i okupljanja, sadržane u egipatskom Ustavu i međunarodnom pravu o ljudskim pravima; budući da je to dio šireg pritiska na civilno društvo i temeljna prava u Egiptu, osobito na slobodu izražavanja, kako na internetu tako i izvan njega, slobodu udruživanja i okupljanja te politički pluralizam i vladavinu prava;

D. budući da su egipatska tijela vlasti nastavila vršiti pritisak na mirne demokratske oporbene stranke u Egiptu, kršeći time njihova prava na sudjelovanje u javnim poslovima i slobodu izražavanja, uključujući proizvoljno pritvaranje desetaka građana u predmetu „Hope” te uhićenja desetaka drugih članova mirnih političkih stranaka od rujna 2019.;

E. budući da su odvjetnici, novinari, aktivisti i članovi oporbe uhićivani pod teškim optužbama, uključujući optužbe povezane s terorizmom; budući da su mirni disidenti, prodemokratski aktivisti i borci za ljudska prava ugroženi jer ih se označuje kao teroriste; budući da su ta uhićenja isključivo povezana s njihovim mirnim i legitimnim radom na obrani ljudskih prava;

F. budući da prisilni nestanak boraca za ljudska prava postaje sustavna praksa egipatskih tijela vlasti, nakon čega se većina njih ponovno pojavi u rukama državnog odvjetništva, kao primjerice Alaa Abdel Fattah, Asmaa Daabes, Esraa Abdel Fattah, Eman Al-Helw, Mohamed Ibrahim, Abdelrahman Tarek, Ezzat Ghoneim, Haytham Mohamadeen i Ibrahim Metwally Hegazy; budući da drugima, uključujući Ibrahima Ezz El-Dina, i dalje nema traga;

G. budući da se preventivni istražni zatvor i mjere predostrožnosti prekomjerno koriste kako bi se borci za ljudska prava i njihovi odvjetnici, kao što su Mahienour El-Masry, Mohamed El-Baqer, Esraa Abdel Fattah i Mohamed Ramadan, spriječili u obavljanju svojeg legitimnog rada u području ljudskih prava u Egiptu;

H. budući da su egipatska tijela vlasti otežala napredak u istrazi i otkrivanje istine o otmici, mučenju i ubojstvu talijanskog istraživačkog asistenta Giulija Regenija; budući da je talijanski parlament obustavio svoje diplomatske odnose s egipatskim parlamentom i pozvao države članice da iz solidarnosti učine isto;

I. budući da su Reporteri bez granica zabilježili slučajeve najmanje 31 medijskog djelatnika koji se trenutačno nalaze u pritvoru u Egiptu zbog svojeg rada, kao rezultat političkog progona i višestrukih kršenja pravila pravičnog postupka; budući da je šestero tih novinara uhićeno u vezi s nedavnim prosvjedima; budući da su i strani medijski djelatnici bili mete takvih radnji i da je nekoliko dopisnika međunarodnih medija deportirano ili im je zabranjen ulazak u Egipat; budući da su međunarodne organizacije zabilježile blokiranje internetskih stranica informativnih medija te blokiranje ili ograničavanje pristupa aplikacijama za razmjenu poruka na internetu, posebno tijekom posljednjih tjedana;

J. budući da se egipatskim Zakonom o nevladinim organizacijama iz 2019. ukidaju zatvorske kazne te se zatvara agencija s jakim osiguranjem koja je bila prethodno uspostavljena radi odobravanja i praćenja inozemnog financiranja, ali se njime i dalje može znatno ograničiti civilno društvo, dodatno se ograničava pravo na slobodu udruživanja te se u znatnoj mjeri ograničavaju aktivnosti domaćih i stranih nevladinih organizacija;

K. budući da se borkinje za ljudska prava u Egiptu i dalje suočavaju s raznim oblicima uznemiravanja koje provodi država, posebno u obliku klevetničkih kampanja i sudskog progona; budući da su aktivisti koji se bore za prava pripadnika zajednice LGBTQI i žena izloženi stalnoj represiji, među ostalim pod krinkom očuvanja „javnog morala”;

četvrtak, 24. listopada 2019.

L. budući da u Egiptu i dalje dolazi do teških kršenja prava na život i to s pomoću pravosuđa, koje je izreklo i provelo dosad nezabilježeno velik broj smrtnih kazni protiv brojnih pojedinaca, pri čemu su osuđivana čak i djeca, među ostalim i nakon vojnih i masovnih suđenja bez minimalnih jamstava poštenog suđenja; budući da su kazneni i vojni sudovi od 2014. izrekli više od 3 000 smrtnih kazni, a 50 osoba prijeti pogubljenje;

M. budući da je Ured visokog povjerenika Ujedinjenih naroda za ljudska prava (UN OHCHR) izjavio da je pred sudovima u tijeku nekoliko predmeta koji se odnose na pojedince osuđene na temelju dokaza navodno dobivenih mučenjem, kojima prijeti smrtna kazna; budući da se čini da se tim osuđujućim presudama izravno krši egipatsko i međunarodno pravo i pravosudni postupak;

N. budući da egipatske snage sigurnosti gotovo uopće ne snose odgovornost za teška kršenja ljudskih prava i da se optužbe protiv vojske u vezi s korupcijom ne istražuju na odgovarajući način;

O. budući da su egipatske sigurnosne snage ubile najmanje 900 ljudi tijekom prosvjeda na trgu Rabaa 2013. godine; budući da, iako su tijekom suđenja koje je uslijedilo prijavljene brojne nepravilnosti te je visoka povjerenica UN-a za ljudska prava to opisala kao ozbiljan pravni propust, još nije osuđena nijedna osoba odgovorna za taj masakr;

P. budući da postupak univerzalnog periodičnog pregleda za Egipat pred Vijećem UN-a za ljudska prava, koji počinje u studenome 2019., međunarodnoj zajednici nudi jedinstvenu priliku da prouči stanje u vezi s ljudskim pravima u Egiptu i iznese preporuke za poboljšanje;

Q. budući da su mnogi aktivisti za ljudska prava izloženi represivnim mjerama, dok su neki od njih žrtve odmazde zbog sudjelovanja u univerzalnom periodičnom pregledu za Egipat 2014.; budući da je desetero boraca za ljudska prava i sedam nevladinih organizacija imenovanih u predmetu 173/2011 („predmet stranog financiranja”) sputano zamrzavanjem imovine; budući da su i dalje na snazi zabrane putovanja za najmanje 31 borca i člana osoblja neovisnih egipatskih nevladinih organizacija u području zaštite ljudskih prava uključenih u predmet 173/2011, premda je 43 zaposlenika stranih organizacija civilnog društva osuđenih u istom predmetu 2013. od tada oslobođeno;

R. budući da je od revolucije iz 2011. Egipat prošao više teških razdoblja te da mu međunarodna zajednica daje podršku kako bi se riješili brojni izazovi s kojima se ta zemlja suočava; budući da je sigurnosno stanje u Egiptu krhko, uz velik rizik od terorističkih napada raznih islamističkih organizacija na poluotoku Sinaju i u velikim gradovima diljem zemlje, unatoč tome što je vlada koristila agresivne i ponekad nasilne taktike za suzbijanje tih organizacija; budući da su u terorističkim napadima poginuli brojni nedužni civili, uključujući Kopte; budući da su od kraja 2013. vojne operacije u sjevernom Sinaju nastavile eskalirati, a vlada je provela masovna rušenja i prisilne deložacije desetaka tisuća stanovnika, pri čemu je spriječila neovisno izvješćivanje nametanjem gotovo potpune blokade medija i ograničavanjem kretanja prema Sinaju i iz njega;

S. budući da EU i njegove države članice nisu objavili službenu, snažnu i ujedinjenu javnu reakciju na događaje u Egiptu iz rujna i listopada 2019.; budući da se prioriteti partnerstva između EU-a i Egipta u razdoblju 2017. – 2020., doneseni u lipnju 2017. vode zajedničkim snažnim zalaganjem za univerzalne vrijednosti demokracije, vladavine prava i poštovanja ljudskih prava, te predstavljaju obnovljeni okvir za politički angažman i pojačanu suradnju, među ostalim u područjima sigurnosti, pravosudne reforme i borbe protiv terorizma, na temelju poštovanja ljudskih prava i temeljnih sloboda; budući da napori koje EU ulaže kako bi potaknula Egipat na rješavanje najtežih aspekata kršenja ljudskih prava nisu polučili relevantne rezultate;

T. budući da je Egipat važan partner Europske unije i njezinih država članica u brojnim područjima, uključujući trgovinu, sigurnost i međuljudske kontakte; budući da je 21. kolovoza 2013. Vijeće za vanjske poslove EU-a Visoku predstavnicu zadužilo za reviziju pomoći koju EU pruža Egiptu; budući da je Vijeće odlučilo da će se suradnja EU-a s Egiptom prilagoditi u skladu s razvojem događaja na terenu; budući da su EU i Egipat u lipnju 2017. usvojili Prioritete partnerstva, kojima se nastoji poboljšati suradnja u brojnim područjima, uključujući borbu protiv terorizma uz dužno poštovanje ljudskih prava i temeljnih sloboda;

U. budući da se u zaključcima Vijeća za vanjske poslove od 21. kolovoza 2013. navodi da su se „države članice složile i o obustavi dozvola za izvoz opreme u Egipat koja bi se mogla upotrijebiti za unutarnju represiju, o ponovnom ocjenjivanju dozvola za izvoz opreme obuhvaćene Zajedničkim stajalištem 2008/944/ZVSP te o preispitivanju svoje pomoći Egiptu namijenjene sigurnosnom sektoru”; budući da poduzeća sa sjedištem u nekoliko država članica i dalje Egiptu isporučuju tehnologiju za nadzor i drugu nadzornu opremu te tako olakšavaju hakiranje i upotrebu zloćudnih softvera te ostale oblike napada na borce za ljudska prava i aktiviste civilnog društva, i fizički i na internetu; budući da je ta aktivnost dovela do zatiranja slobode izražavanja na internetu;

1. snažno osuđuje nedavnu represiju i stalna ograničenja temeljnih prava u Egiptu, osobito slobode izražavanja, na internetu i izvan njega, slobode udruživanja i okupljanja, političkog pluralizma i vladavine prava; osuđuje prekomjernu upotrebu nasilja nad prosvjednicima i podsjeća Egipat da bi svaka reakcija sigurnosnih snaga trebala biti u skladu s međunarodnim normama i standardima te njegovim ustavom;

2. poziva na okončanje svih oblika nasilja, poticanja na nasilje, govora mržnje, zlostavljanja, zastrašivanja, prisilnih nestanaka i cenzura usmjereni protiv boraca za ljudska prava, odvjetnika, prosvjednika, novinara, autora blogova, sindikalista, studenata, djece, boraca za prava žena, pripadnika zajednice LGBTI, organizacija civilnog društva, političkih protivnika i manjina, a koje provode državne vlasti, snage i službe sigurnosti te ostale skupine u Egiptu; poziva na neovisnu i transparentnu istragu svih slučajeva kršenja ljudskih prava te privođenje počinitelja pravdi; naglašava da je poštovanje ljudskih prava jedini način da se osigura dugoročna stabilnost i sigurnost Egipta;

3. poziva egipatska tijela vlasti da odmah i bezuvjetno puste na slobodu sve borce za ljudska prava koji su pritvoreni ili osuđeni samo zbog izvršavanja svog legitimnog i miroljubivog rada u području ljudskih prava, a to su, među ostalim, Eman Al-Helw, Mohamed Ibrahim, Mohamed Ramadan, Abdelrahman Tarek, Ezzat Ghoneim, Haytham Mohamadeen, Alaa Abdel Fattah, Ibrahim Metwally Hegazy, Mahienour El-Masry, Mohamed El-Baqer i Esraa Abdel Fattah, te da odmah utvrde gdje se nalazi Ibrahim Ezz El-Din; nadalje poziva da se puste na slobodu borci za ljudska prava, pripadnici akademske zajednice i ostali u istražnom pritvoru u okviru predmeta „Coalition Hope”, među ostalim Zyad el-Elaimy, Hassan Barbary i Ramy Shaath, te članovi stranke Kruh i sloboda, stranke Al-Dostour i egipatske Socijaldemokratske stranke, koji su nedavno pritvoreni bez pouzdane osnove za kazneni progon; poziva Egipat da do njihova puštanja na slobodu otkrije njihovu lokaciju i omogući im potpuni pristup obiteljima, odvjetnicima po njihovu izboru i odgovarajućoj zdravstvenoj skrbi te da provede vjerodostojne istrage svih navoda o zlostavljanju ili mučenju;

4. naglašava važnost jamčenja jednakosti svih Egipćana, bez obzira na njihovu vjeru ili uvjerenja; poziva Egipat da revidira svoje zakone o bogohuljenju kako bi se zajamčila zaštita vjerskih manjina; pozdravlja izjave kojima se poziva na obnovu islamskog diskursa kako bi se riješio problem ekstremizma i radikalizacije; poziva egipatska tijela vlasti, uključujući vojne i sigurnosne snage, da poštuju prava kršćana, zaštite ih od nasilja i diskriminacije te da zajamče kazneni progon odgovornih osoba;

5. podržava težnje većine egipatskog naroda o uspostavi slobodne, stabilne, prosperitetne, uključive i demokratske države koja poštuje svoje nacionalne i međunarodne obveze u pogledu ljudskih prava i temeljnih sloboda; ponavlja da pravo na mirno izražavanje mišljenja i kritika mora biti zajamčeno;

6. potiče egipatska tijela vlasti da prestanu blokirati internetske stranice lokalnih i međunarodnih informativnih organizacija i organizacija za zaštitu ljudskih prava te da oslobode sve zaposlenike medija koji su pritvoreni zbog svog novinarskog rada;

7. izražava ozbiljnu zabrinutost zbog odmazde protiv osoba koje surađuju ili žele surađivati s međunarodnim organizacijama za ljudska prava ili tijelima Ujedinjenih naroda za ljudska prava; poziva egipatska tijela vlasti da zaključe predmet 173/2011 (predmet „strana financiranja”), da ukinu sve zabrane putovanja uvedene za najmanje 31 borca za ljudska prava i osoblje nevladinih organizacija za ljudska prava u okviru tog predmeta, kao i sve druge proizvoljno uvedene zabrane putovanja, te da egipatskim borcima za ljudska prava koji se nalaze unutar Egipta dopuste putovanje kako bi mogli osobno sudjelovati u egipatskom Univerzalnom periodičnom pregledu koji počinje 13. studenoga 2019.;

četvrtak, 24. listopada 2019.

8. poziva da se izvan snage stavi nedavno donesen zakon o nevladinim organizacijama i zamijeni novim zakonodavnim okvirom, koji će biti rezultat istinskog savjetovanja s organizacijama civilnog društva te u skladu s egipatskim ustavom i međunarodnim standardima;

9. žali zbog nepostojanja vjerodostojne istrage i odgovornosti za otmicu, mučenje i ubojstvo talijanskog istraživačkog asistenta Giulija Regenija 2016.; ponavlja svoj poziv egipatskim vlastima da rasvijetle okolnosti smrti Giulija Regenija i Erica Langa te da odgovorne privedu pravdi, uz potpunu suradnju s vlastima država članica uključenih u te slučajeve;

10. zahtijeva od vlasti da izmijene, donesu i učinkovito provedu zakonodavstvo kojim će se ukloniti svi oblici diskriminacije i kriminalizirati svi oblici nasilja nad ženama, djevojkama i djevojčicama, među ostalim izmjenom Zakona o osobnom statusu i uvođenjem zakonskih odredbi kojima se zabranjuje rodno uvjetovano nasilje te spolno uznemiravanje, napadi i silovanje; nadalje, poziva tijela vlasti da u partnerstvu s nezavisnim organizacijama civilnog društva koje imaju priznato stručno znanje u tom području učinkovito provedu Nacionalnu strategiju za borbu protiv nasilja nad ženama;

11. izražava zabrinutost što je nakon stupanja na vlast predsjednika Sisija primjena smrtne kazne u Egiptu naglo porasla; potiče egipatske vlasti da proglase moratorij na pogubljenja s namjerom ukidanja smrtne kazne u Egiptu i ponovno poziva Egipat da potpiše i ratificira Drugi fakultativni protokol uz Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima, čiji je cilj ukidanje smrtne kazne;

12. upućuje najiskreniju sućut obiteljima žrtava terorizma; izražava solidarnost s egipatskim narodom i ponovno potvrđuje svoju predanost borbi protiv širenja radikalnih ideologija i terorističkih skupina; poziva egipatska tijela vlasti da osiguraju da se njihove aktualne vojne operacije na Sinaju provode u skladu s međunarodnim standardima u području ljudskih prava, da detaljno istraže sva kršenja i da odmah omoguće pristup neovisnih humanitarnih organizacija te neovisnih promatrača i novinara sjevernom Sinaju;

13. žali zbog izostanka službenog odgovora Visoke predstavnice ili država članica na najnoviji val uhićenja; poziva potpredsjednicu Komisije / Visoku predstavnicu i države članice da zajedno i odlučno odgovore na aktualnu represiju i kršenja ljudskih prava; očekuje da će ESVD dati prioritet položaju boraca za ljudska prava u Egiptu i izvijesti Parlament o svojim kontaktima s Kairom u tom pogledu, među ostalim o pojedinačnim slučajevima iznesenima u ovoj rezoluciji; poziva potpredsjednicu Komisije / Visoku predstavnicu i države članice da upotrijebe sve instrumente na raspolaganju, uključujući bilateralne i multilateralne instrumente, trgovinske pregovore, europsku politiku susjedstva, pomoć i, ako to bude potrebno, ciljane restriktivne mjere, kako bi se zaustavila represija u toj zemlji i osigurao konkretan napredak u razvoju Egipta u pogledu ljudskih prava;

14. poziva na temeljito i sveobuhvatno preispitivanje svojih odnosa s Egiptom; smatra da stanje ljudskih prava u Egiptu zahtijeva ozbiljno preispitivanje Komisijinih programa proračunske potpore, koji bi trebali biti ograničeni prije svega na pružanje potpore civilnom društvu;

15. snažno potiče na poštovanje obveza preuzetih u Prioritetima partnerstva između EU-a i Egipta za razdoblje 2017. – 2020. te poziva na njihovu potpunu i pravilnu provedbu; poziva EU da, u cilju pregovora o novim prioritetima partnerstva, uspostavi jasna mjerila prema kojim će daljnja suradnja s Egiptom biti uvjetovana napretkom u reformama demokratskih institucija, vladavinom prava i ljudskim pravima te da pitanja ljudskih prava uključi u sve pregovore s egipatskim vlastima; ponavlja da ljudska prava ne bi smjela biti ugrožena djelovanjima na području upravljanja migracijama ili borbe protiv terorizma;

16. ponovno poziva države članice EU-a da nastave rad u pogledu svojih zaključaka od 21. kolovoza 2013. o obustavi izvoznih dozvola za svu opremu koja bi se mogla upotrijebiti za unutarnju represiju u skladu sa Zajedničkim stajalištem 2008/944/ZVSP te osuđuje stalnu neusklađenost država članica EU-a u pogledu tih obveza; stoga ih poziva da zaustave izvoz tehnologije za nadzor i druge sigurnosne opreme u Egipat, kojima se mogu olakšati napadi na borce za ljudska prava i aktiviste civilnog društva, među ostalim na društvenim mrežama, te sve druge vrste unutarnje represije; poziva potpredsjednicu Komisije / Visoku predstavnicu da izvijesti o trenutačnom stanju vojne i sigurnosne suradnje država članica EU-a s Egiptom; poziva EU da u odnosu na Egipat u potpunosti provodi svoje izvozne kontrole robe koja bi se mogla koristiti za represiju, mučenje ili izvršenje smrtne kazne;

17. naglašava da je važno pobrinuti se da svaki dogovor između EU-a i Egipta o migracijama bude strogo u skladu s međunarodnim standardima u području ljudskih prava, da se njime poštuju temeljna prava migranata i izbjeglica te da se osigura odgovarajuća razina transparentnosti i odgovornosti;

18. nalaže svojem predsjedniku da ovu Rezoluciju proslijedi Vijeću, Komisiji, potpredsjednici Komisije / Visokoj predstavnici Unije za vanjske poslove i sigurnosnu politiku, vladama i parlamentima država članica, vladi i parlamentu Egipta te Afričkoj komisiji o ljudskim pravima i pravima narodâ.